

Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a komunit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti – souhrnné informace o projektu

Zadavatel: Ministerstvo práce a sociálních věcí

Partneři zadavatele: Rada vlády pro záležitosti romské komunity

Financování: Projekt spolufinancuje Evropský sociální fond a státní rozpočet ČR

Realizace: GAC, spol. s r. o.

Hlavní cíle:

- získání základních informací o situaci sociálně vyloučených romských lokalit a komunit pro správné nastavení systému čerpání finančních prostředků v programovém období 2007 – 2013,
- zjištění možnosti a míry absorpční kapacity subjektů působících a poskytujících služby v této oblasti,
- zpracování strategie změny.

Výstupy:

- Elektronická interaktivní mapa obsahující popisné informace o životních podmínkách ve zkoumaných sociálně vyloučených a sociálním vyloučením ohrožených romských lokalitách v ČR a kontakty na subjekty působící v této oblasti (tedy potenciální žadatele o prostředky z ESF) – na CD.
- Souhrnná brožura doplňující CD a obsahující nutné doprovodné informace především s ohledem na analýzu stávajícího stavu, směry strategického vývoje v budoucnosti, možné typy projektů podpořených z ESF.

CO JE SOCIÁLNĚ VYLOUČENÁ ROMSKÁ LOKALITA?

Jako sociálně vyloučenou romskou lokalitu označujeme prostor obývaný skupinou, jejíž členové se sami považují za Romy nebo je za Romy označuje jejich okolí a jsou sociálně vyloučeni, tzn., že mají výrazně znesnadněn či zcela zamezen přístup ke zdrojům, pozicím a příležitostem, které umožňují zapojení do sociálních, ekonomických a politických aktivit majoritní společnosti.

Na jedné straně se může jednat o jednotlivý dům, ve kterém žije několik jednotlivců či rodin, nebo o celou městskou čtvrť čítající několik stovek nebo dokonce tisíc obyvatel na straně druhé. Tento prostor je jak místem, do něhož jsou „vyloučeni“ odkázáni, tak i místem, které se na jejich vyloučení podílí. Hranice této lokality mohou být jak symbolické (lokalita je vnímána jako tzv. „špatná adresa“, hovoří se o ní jako o „domu hrůzy“, „cikánské ulici“, „ghettu“, „Bronxu“ apod.), tak fyzické (je-li lokalita oddělená od ostatní obytné zástavby průmyslovou zónou, frekventovanou silnicí, vodním tokem, skládkou apod.). V obou případech si však existenci těchto hranic uvědomují jak ti, kteří danou lokalitu obývají, tak ti, kteří žijí mimo ni.

Sociálně vyloučené romské lokality vznikají především v důsledku

- „přirozeného“ sestěhovávání se chudých romských rodin do lokalit s cenově dostupnějším bydlením,
- vytlačování romských rodin z lukrativních bytů a přidělování náhradního bydlení v lokalitách s často vysokým podílem romského obyvatelstva,
- řízeného sestěhovávání (především ze strany obcí) neplatičů nájmu a obecně lidí považovaných za „nepřizpůsobivé“ či „problémové“ do ubytoven či holobytů.

K tomu, aby byla lokalita vnímána jako romská, přitom není vůbec nutné, aby Romové v dané lokalitě tvořili statistickou většinu. Existují pochopitelně také sociálně vyloučené lokality, v nichž je podíl Romů malý či kde Romové vůbec nežijí. Současně si je třeba uvědomit, že zdaleka ne všichni sociálně vyloučení Romové žijí v sociálně vyloučených lokalitách (a tudíž nebyli předmětem zkoumání). Vzhledem ke skutečnosti, že mnozí Romové žijí plně integrováni do společnosti, je v neposlední řadě třeba zdůraznit, že není možné klást rovnítko mezi pojmy „Rom“ a „sociálně vyloučený“.

V souvislosti s obyvateli sociálně vyloučených romských lokalit se často užívá pojmu romská komunita. Na základě zjištění řady terénních výzkumů se nicméně ukazuje, že pojem komunita je pro označování skupin sociálně vyloučených Romů neadekvátní. Většinou totiž u nich nelze hovořit o sdíleném vědomí skupinové identity spojeném s existencí formalizovaných sociálních vazeb a sdílením stejných vzorců chování, hodnot a postojů. Jedná se spíše o heterogenní seskupení rodin sestěhovaných z různých částí města či dokonce různých měst. Pokud se v některých případech dá hovořit o komunitě, pak většinou pouze tehdy, je-li daná skupina vzájemně pospojována příbuzenskými vazbami souvisejícími s tradiční strukturou romské velkorodiny.

Jako krajně nevhodné se nám dále jeví označování sociálně vyloučených a sociálním vyloučením ohrožených (romských) lokalit pojmem ghetto. Stále častější užívání tohoto populárního (lidového) označení s jasně negativními konotacemi v textech psaných žurnalisty, pracovníky neziskového sektoru i členy akademické obce (bez ohledu na obsah těchto textů) reprodukuje a dále posiluje záporné vnímání těchto lokalit a motivuje s nimi spojené praktické jednání. Jen málokdo z majoritní společnosti chce bydlet v ghettu nebo jeho bezprostřední blízkosti, stejně jako zde málokdo chce provozovat svoji firmu. Označování nějaké lokality pojmem ghetto tak přispívá k prohlubování sociálního vyloučení jejích obyvatel.

ZÁKLADNÍ ÚDAJE O SLEDOVANÝCH OBCÍCH A LOKALITÁCH

Celkový počet zkoumaných obcí ve 2. (terénní) fázi projektu	178
Celkový počet obcí s identifikovanou sociálně vyloučenou či sociálním vyloučením ohroženou romskou lokalitou	167
Celkový počet zkoumaných sociálně vyloučených či sociálním vyloučením ohrožených romských lokalit v mapě ¹	310
Orientační odhad celkového počtu romských obyvatel ve zkoumaných sociálně vyloučených či sociálním vyloučením ohrožených romských lokalitách ²	60 000 – 80 000
Celkový počet obyvatel v ČR (údaj ČSÚ k 1. 1. 2005)	10 220 577
Celková nezaměstnanost v ČR (údaj úřadů práce za leden 2006)	9,2 %
Nejčastěji zaznamenaný odhad nezaměstnanosti Romů ve zkoumaných sociálně vyloučených či sociálním vyloučením ohrožených romských lokalitách ³	90–100 %

¹ S ohledem na dynamiku sledované problematiky nelze vyloučit, že existují další sociálně vyloučené a sociálním vyloučením ohrožené romské lokality. Odhadujeme, že takových lokalit může být zhruba dalších 10 % z námi zkoumaného souboru.

² Uživatel musí mít na paměti, že tento údaj vyjadřuje pouze **odhad** počtu romských obyvatel ve **zkoumaných** sociálně vyloučených romských lokalitách, **nikoliv** celkový počet sociálně vyloučených romských obyvatel žijících v ČR.

³ Zdůrazňujeme, že se nejedná o odhad průměrný, ale o **odhad zaznamenaný nejčastěji** (tj. v souvislosti s největším počtem lokalit).

SHRNUTÍ HLAVNÍCH ZÁVĚRŮ (okruhy A – C)

A) Projekt obsahuje výsledky analýzy stavu životních podmínek v sociálně vyloučených romských lokalitách, jejich vzniku a vývoje. Zprostředkovává tři zorné úhly pohledu na sociálně vyloučené romské lokality v ČR:

- elektronická mapa – 310 případových studií sociálně vyloučených romských lokalit a grafické zpracování sledované problematiky prostřednictvím různých map,
- souhrnné informace ze zkoumaných lokalit zprostředkované statistickou analýzou,
- shrnutí hlavních konstitutivních prvků, které ovlivňují stav a vývoj sociálně vyloučených romských lokalit – tedy bydlení, zaměstnanosti, vzdělanosti, rizikových jevů a oblasti zdraví.

Díky stávající míře poznání můžeme stav problému sociálního vyloučení shrnout prostřednictvím následujících čtyř tezí:

- není pochyb o rozsahu problému, problém je popsán a orientačně kvantifikován,
- jev je vnitřně značně diferencovaný – k řešení je proto třeba použít velmi diferencované nástroje,
- nejde o náhodný jev, naopak je ovlivňován socioekonomickým vývojem ČR, odvozuje se ve velké míře především od problému zaměstnatelnosti, dynamiky trhu práce (lokality se častěji vyskytují ve strukturálně postižených oblastech) a stavu základního školství (které momentálně k vyloučení přispívá tím, že přenáší sociální vyloučení do dalších generací),
- jev v sobě nese jistý etnický prvek: ve zkoumaných lokalitách jsou nadreprezentováni Romové, lokality jsou jako romské vnímány a označovány, obyvatelé jsou za Romy považováni.

B) Projekt přináší informace o institucích podílejících se na řešení sociálního vyloučení, možnostech a bariérách sociální inkluze; v souvislosti s tím lze konstatovat, že:

- na mnoha místech v ČR můžeme pozorovat řadu aktivních subjektů, které se snaží přispět ke zmírnění sociálního vyloučení, situace je však plošně velice diferencovaná (např. v malých obcích aktivní subjekty obvykle zcela chybí, naopak ve velkých městech působí řada zkušených poskytovatelů sociálních služeb, aktivity občas vyvíjejí i základní školy nebo výjimečně obce),
- nositeli aktivit jsou však jednotlivci, resp. organizace, které reprezentují (obvykle NNO, zcela výjimečně základní školy nebo základní školy speciální, pouze velmi výjimečně obce),

- nelze hovořit o systému, v terénu se realizují spíše jednotlivé nahodilé aktivity, které obvykle nebývají nijak systémově propojeny, nespojuje je společný cíl,
- neexistuje koncept a strategie začlenění, resp. řešení problému sociálního vyloučení,
- v řadě obcí je v současnosti patrné, že proces sociálního vylučování je aplikován jako vědomý či nevědomý nástroj stabilizace existujících problémů sociálně vyloučených lokalit – takový postup však vede k prohloubení vyloučení až k segregaci,
- pozorujeme silný systémový rozpor mezi deklarovaným zájmem centrálních orgánů oslabovat vyloučení a odstraňovat sociálně vyloučené lokality a zájmem obcí sociálně vyloučené lokality stabilizovat, resp. jejich prostřednictvím řešit široké spektrum problémů,
- vzhledem k množství nestátních neziskových organizací a kvalitě služeb, které zajišťují, aktivitám základních škol, resp. obcí, a vzhledem k postoji krajů k problematice sociálního vyloučení konstatujeme, že stávající absorpční kapacita je nedostatečná, a to především uvážíme-li rozsah problému v ČR. Stávající systém není schopen překonat faktory prohlubující sociální vyloučení.

C) Z hlediska hledání řešení je na místě strategie, která musí reflektovat 4 základní složky aktivit:

- posílení podpory všech aktivit existujících v terénu, které se osvědčily a osvědčují,
- prohlubování a zkvalitňování aktivit, jejich šíření do částí republiky, kde chybí (a to především s ohledem na terénní sociální práci), důraz na kvalitu služby, výměnu informací, šíření poznatků, vzdělávání na všech úrovních (zástupci NNO, zástupci škol, politická reprezentace obcí, relevantní úředníci atd.),
- definování intenzivních systematických integračních programů, které budou nasazeny na relativně malou skupinku několika málo obcí se sociálně vyloučenými lokalitami, a to obcí, které se k těmto programům aktivně přihlásí a vyjádří ochotu se problému dlouhodobě věnovat (nad rámec jednoho či dvou volebních období),
- řešení je však celkově podmíněno přijetím sady systémových opatření/změn na centrální úrovni, resp. výrazným zvýšením aktivity krajů.

Soubor sociálně vyloučených a sociálním vyloučením ohrožených romských lokalit v ČR je vnitřně velmi diferencovaný, neustále se vyvíjí a mění. Spíše než o soubor stabilizovaných komunit se jedná o dynamický jev, o specifický sociálně ekonomický proces. Z vývoje v uplynulé dekádě je evidentní, že se sociální vyloučení a koncentrace Romů do více či méně segregovaných lokalit prohlubují, a to jak co do počtu lokalit, tak přílivem dalších sociálně vyloučených rodin a jednotlivců.

Podle názoru GAC vytvářejí získané znalosti o situaci sociálně vyloučených romských lokalit spolu s nadcházejícím rozpočtovým obdobím Evropského sociálního fondu předpoklady pro to, aby se obce pokusily nastartovat systematický proces sociální integrace.

Ministerstvo práce a sociálních věcí, Na Poříčním právu 1, 128 01 Praha 2

Kateřina Beránková, tisková mluvčí MPSV, tel.: 221 922 359, e-mail: katerina.berankova@mpsv.cz
www.mpsv.cz, www.noviny-mpsv.cz

Ministerstvo práce a sociálních věcí vzniklo v roce 1990. Do jeho kompetence spadá sociální politika (problematika zdravotně postižených, sociální služby, sociální dávky, rodinná politika apod.), sociální pojištění (důchody, nemocenské, apod.), oblast zaměstnanosti (trh práce, podpora zaměstnanosti, zahraniční zaměstnanost apod.), pracovněprávní legislativa, bezpečnost a ochrana zdraví při práci, rovnost žen a mužů, migrace a integrace cizinců, oblast čerpání finanční pomoci z ESF, atd. K 1. lednu 2005 činil počet systemizovaných pracovních míst v celém resortu práce a sociálních věcí 18 194. Mezi organizace, které MPSV metodicky řídí, patří úřady práce, Česká správa sociálního zabezpečení, Státní úřad inspekce práce, inspektoráty práce, Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí. MPSV přímo spravuje pět ústavů sociální péče - DÚSP Tloskov, ÚSP Zbůch, ÚSP Brno-Chrlice, ÚSP Brno-Královo Pole a ÚSP Hrabyně. Mezi příspěvkové organizace v resortu patří Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, Institut výchovy bezpečnosti práce a Výzkumný ústav bezpečnosti práce.